

Boeken van Sander Bison vinden na halve eeuw nieuwe lezers

De Don Camillo van Vinkeveen

door Fred Lammers

Oudere inwoners van Vinkeveen kunnen zich Sander Bison nog goed voor de geest halen: een waardige figuur, gekleed in donker kostuum, met hoed, in zijn laatste jaren steunend op een wandelstok. Vele jaren was hij onderwijzer op de christelijke lagere school van bovenmeester Schreutelskamp. In oktober 1940 overleed hij, bijna 75 jaar oud.

Hoewel zijn vele oud-leerlingen allemaal hun eigen herinneringen aan meester Bison hebben, was er één zaak die hem in zijn tijd al boven de middelmaat deed uitroepen: hij schreef kinderboeken, die vooral rond Kerstmis in grote aantallen, ook door hemzelf, werden verspreid. Op zolders moeten er nog wel exemplaren van aanwezig zijn, maar de meeste Bison-boeken zijn toch verloren gegaan. Zelfs de nabestaanden van meester Bison hebben slechts incidenteel wat exemplaren.

Daarin komt nu verandering. Diverse boeken van Sander zijn onlangs herdrukt en andere staan op de nominatie opnieuw te worden uitgegeven. Voor een belangrijk deel is dat te danken aan de activiteiten van zijn kleindochter Meta Stil - Bison in Beverwijk, die zich beijert alles wat ze maar kan achterhalen van deze grootvader boven tafel te brengen. Ze heeft er zelfs de wereldomroep bij ingeschakeld.

„Ik heb nu een lijst samengesteld met titels. Dat zijn er, voorzover ik weet, vijftien geweest.

Daar opa diverse uitgeverij heeft gehad, die inmiddels door anderen zijn overgenomen of geheel van het toneel verdwenen, is het moeilijk de boekjes zelf in handen te krijgen. Ik krijg steeds meer de indruk dat veel boekjes in de oorlog zijn opgestookt.”

De boeken komen uit bij twee uitgeverij, Den Hertog in Houten en Kool in Veenendaal, beide zaken die zich bewegen op een

gebied dat wordt aangeduid als christelijke lectuur. Boeken van schrijvers uit het grijze verleden geven zij opnieuw uit, omdat er bij een bepaald volksdeel nog steeds vraag is naar die onvervalste pennenvruchten van het erf der vaderen. Daarop inhakend werkt Meta, waar zij er maar kans toe ziet, aan de herwaardering van haar grootvader. De boekjes, die ze kon achterhalen en tijdelijk mocht lenen - degenen die nog iets hebben zitten erop als een bok op de haverkist - heeft zij laten kopiëren. Die teksten liggen nu in de kluisen bij Kool en Den Hertog te wachten op de herdruk.

School

Marie van Dommelen-Bison (71) in het Utrechtse Kamerik, de enige van de elf kinderen van meester Bison, die nog in leven is, toont zich erg ingenomen met die hernieuwde belangstelling voor het werk van haar vader. Zij heeft onlangs besloten al de baten van de heruitgaven ten goede te doen komen aan de school, waar Sander Bison zo lang werkzaam was.

„Als ik die boekjes nu lees, herken ik er duidelijk vader uit. Wat de mensen er zo in boeit is volgens mij, dat hij zo duidelijk wist te omschrijven waar het in het leven op aankomt. Maar ik moet toegeven dat het taalgebruik wel erg is verouderd.” Een paar herdrukte boekjes zijn daarom door Bisons kleindochter Meta bijgeschaafd. Met de argusogen van tante Marie in haar rug, die vindt dat je moet oppassen die boekjes niet te veel te moderniseren, omdat je dan de kern ervan aantast. „Dat ouderwetse is in zekere zin ook de charme van die boekjes. Ze vertellen over een wereld, die ver achter ons ligt”, aldus dochter Marie.

Sfeertje

Meester Bison verstond de kunst mensen te boeien. Een voorbeeld van het sfeertje, dat hij wist op te roepen, is te vinden in zijn herdrukte Bochel Hannes. Dat boekje begint zo: „Heel lang geleden stond aan de kromming van een landweg een woning die opviel door haar mooie trapgevel. De landweg leidde naar het dorpje Veenwijk en was 's winters haast onbegaanbaar. Aan de ene kant van het huis lagen vierkante, vuurrode pannen op het dak, de andere kant van het

Sander Bison, zoals Vinkeveen hem heeft gekend

dak was bedekt met riet, waarop rijkelijk mos groeide.” Bison had kennelijk een voorliefde voor met mos begroeide daken, want in zijn 'Wat de zee aanspoelde' beschrijft hij op de eerste bladzijde ook een oud huis, dit keer in het dorpje Zuidwijk aan de kust, waarvan het dak bemost was.

In zijn boeken ontbreekt de dramatiek niet. Neem onderstaande passage uit zijn 'Tot eere en aanzien': „Zwepend buigen de kruiden der bomen voor de hevige wind. Daar slikt een bliksemstraal, onmiddellijk gevolgd door een ratelende donderslag, en twee knechts zijn getroffen door het hemelvuur. Men draagt de doden in een schuur en de mannen scharen zich om de twee lijken. 'Het leven is onzeker', zegt de opzichter, 'de dood wenkt ieder uur.'”

Het is, zoals in oude zondagschoolboekjes gebruikelijk, de keer ten goede voor de hoofdpersoon. De lezers smulden ervan en doen dat kennelijk nu nog. Meta, haar tante en de uitgeverij bevestigen de verhalen dat Bisons boekjes nog regelmatig worden aangehaald bij begravingen.

Rijk is Sander Bison van die schrijverij niet geworden. In het begin heeft hij stad en land moeten aflopen om een uitgever te vinden, en toen dat geen problemen meer opleverde zonderde hij zich, als hij weer iets nieuws onder handen had, vaak wekelang avond aan avond af op zijn

studeerkamer in het oude meestershuis in Vinkeveen.

Pannekoeken

Als er weer een boekje werd afgeleverd deelde zijn gezin in de vreugde. Dan stonden er pannenkoeken met stroop op het menu. Het was geen vetpot, weet dochter Marie te vertellen. Van de elf kinderen stierven er dan ook twee op jeugdige leeftijd aan de vliegende toring, zoals dat heette, destijds volksziekte nummer één. Veel drukte werd daarover in Vinkeveen overigens niet gemaakt. Meta: „Als er vroeger in Vinkeveen een kind zoek was, hielp het hele dorp mee zoeken, voor de Bison-kinderen liep men niet zo hard. 'Die hebben er toch genoeg', werd er dan gezegd. Ja de mensen konden vroeger ook heel wreed zijn.”

Hoe Meta ertoe is gekomen zich na al die jaren zo met haar grootvader te gaan bezig houden? „Directe aanleiding was een brief die in 1970 bij onze familie kwam van een man die lang geleden naar Amerika was geëmigreerd. Hij was op zoek naar grootvaders boekje Bochel Hannes. Wij waren zijn laatste hoop. Nu, wij konden hem ook niet helpen, totdat onlangs die herdruk kwam. Voordat het zover was is er heel wat gebeurd. Door die brief uit Amerika ben ik over opa gaan nadenken. Ik wilde meer over hem aan de weet komen. Het is een jarenlange speurtocht geweest.

„Uit wat de mensen me vertellen of schreven werd opa steeds meer een mens van vlees en bloed voor mij, een man die niet met zich liet spotten, maar die als het erop aankwam een klein hartje had. Zelf had ik een vage herinnering aan opa toen hij op een zomerse dag bij ons in Bergen aan Zee, waar we destijds woonden, op bezoek kwam. In zijn zwarte pak kwam hij te dicht bij het water. Een grote golf deed hem bijna zijn evenwicht verliezen en daar stond opa in het kolkende zeewater, wel stram, maar niet meer zo statig. Hoe we thuis gekomen zijn weet ik niet meer.”

Vroom

Meester Bison moet volgens kleindochter Meta een heel bijzonder mens zijn geweest, ook een beetje eigenaardig en heel vroom. „Als de deur tijdens het

bijbellezen openwaarde gaf hij de duivel de schuld. Dat deed hij ook als een van zijn leerlingen tijdens het bidden moest nlezen. Opvoedkundig was dat misschien niet zo verstandig. Ik heb de indruk dat de kinderen daarvan wel eens bang werden. Opa kon grillig zijn, maar wonderlijk. Na al die jaren willen de meeste oud-leerlingen nog geen kwaad woord over hem horen. Ze vertelden me zoveel goeds over hem, dat ik op den duur een beetje geïrriteerd opmerkte, dat opa toch ook wel minder goede eigenschappen moet hebben gehad. Die heb ik pas na lang aandringen kunnen reconstrueren. Zo kreeg ik te horen dat een van zijn leerlingen eens zo kwaad op hem werd dat die met een lei de gevulde koffiekop van opa's lessenaar keilde. Grootvader was iemand van de oude stempel. Bij het psalmzingen zette hij de ramen open. 'Laat iedereen horen dat we protestanten zijn', was daarvoor zijn verklaring.”

Wiebelen

Andere verhalen, die Bison typeren: zijn wiebelen met zijn stoel en zijn herhaaldelijk daarmee achterover kleperen. „O wee, als hij zag dat iemand daarom lachte. Aan verjaardagen had hij een hekel. Je moest hem dan condole-

leren met het feit dat hij weer wat dicht bij zijn dood was gekomen.”

Koningsgezind was Bison ook. Toen er in november 1918 in Vinkeveen werd gedemonstreerd tegen het koningshuis, liet hij al zijn leerlingen aantreden op het schoolplein en moesten er op het moment dat de stoet demonstranten passeerde massaal worden gezongen 'Zij zullen het niet hebben, ons oude Nederland'.

Om zijn inkomen wat op te vijzelen had meester Bison allerlei nevenbaantjes. Hij was godsdienstleeraar, doodbidder, klokkenluider en voorzanger. De laatste drie baantjes leverden hem vijftig gulden per jaar op.

„Nadat Bison om opslag had gevraagd, werd hij op een avond bij het schoolbestuur ontboden om te vernemen dat het antwoord op zijn verzoek nee was. Toen de voorzitter hem daarop vroeg of meester, nu hij er toch was, de vergadering met dankgebed wilde sluiten, nam opa wraak.

Herdrukken van boeken van meester Bison

Meta Stil-Bison
...herwaardering voor opa...

Waardig riep hij uit: 'Mij rest geen woord van dank' en liep weg'.

Hoofdonderwijzer Schreutelskamp zag dat met gemengde gevoelens aan. Het boterde niet te best tussen beide mannen. „Tot overmaat van ramp voor Schreutelskamp trouwde grootvader ook nog met zijn dochter”, vertelt Meta met veel plezier. Waarom het scheef zat tussen haar beide grootvaders? „Ik verdenk grootvader Schreutelskamp ervan dat hij jaloers was op opa Bison vanwege die boeken, en ook omdat hij zo goed

orde kon houden. Als meester Bison met zijn strenge blauwgrijze ogen, zijn pantofoels aan en soms met zijn duimen tussen zijn bretels, vertelde over de Belgische opstand, zo schreef een van zijn vroegere leerlingen mij, dan was het alsof je zelf op een paard over de barricaden sprong. Als opa Bison preekte liep grootvader Schreutelskamp de kerk uit.”

Zo waren er telkens strubbelingen, ook over het ritmisch zingen waarvan opa Bison een voorstander was. Meester Bison was, vindt kleindochter Meta,

zijn tijd vooruit. „Zo had hij, dat heb ik van een vrouwelijke collega van hem, geen enkel bezwaar tegen vrouwen voor de klas en dat in een tijd, waarin emancipatie nog een vies woord was.”

Een hoofdstuk apart was Matje Verbrugge, een van zijn leerlingen, die in juli 1927 op negenjarige leeftijd stierf. Dochter Marie, die Matje ook gekend heeft, vertelt daarover: „Vader had veel met haar op. Vlak voordat ze overleed kwam Matjes vader hem op een nacht roepen. Zijn dochtertje had naar hem gevraagd. Het sterfbed van Matje was heel bijzonder. Vader was er vervuld van. Trouwens heel Vinkeveen had het erover, zo bijzonder als Matje ten hemel was gegaan. Dat was me wat!”

Dat hele gebeuren werd door Matjes vader op schrift gezet. Volgens Meta Bison met hulp van haar grootvader, die ook hielp bij het verspreiden van dat geschriftje. Toen hij wat dat betreft al te ijverig werd, stak het schoolbestuur er een stokje voor. „Grootvader Bison was een Don Camillo, maar net als de echte Don Camillo wist hij Gods hand op zijn schouder. Vandaar dat hij een optimistischer geluid liet horen dan het dreigement dat de inwoners van Vinkeveen zondags in de kerk werd voorgeschoteld, dat maar vijf procent van het dorp in de hemel zou komen en de rest hellevoer was”

foto's: Wick Natdijl